

Az „Örmény” Palmyra.

— Képek Áni*) királyvárosból. —

Az „Armenia” számára németből fordította: Józsa Jánosné.



Józsa Jánosné.

hol az általános elégedetlenség szüntelenül fokozódott, fenyegető zavarok támadtak. Erzerumban, Erzingánban és Ákhiszárban örményeket vertek agyon és javaikat elrabolták, másrésről a török várőrségeket támadták meg. Most a pórta azt állítja, hogy a kölcsönös csatározásokra az örmények adták a jelt, ellenben az örmények és barátaik a török katonákra és rendőrökre hárítanak minden hibát.

*) Meg vagyunk győződve, hogy ezt a nem közönséges cikket folyóiratunk olvasói nagy érdeklődéssel fogják olvasni annál is inkább, mert a hazai örmények ősei Aniból menekültek el. Még most is van Szamosújvárt egy család, mely Anierdsi (Áni Dávid) nevet visel.

Szerk.

A konstantinápolyi örmény mozgalmat a nagy börzeválság követte, azután ismét hírek érkeztek Anatóliában végbement új mézszárlások- és nyugtalanságokról. A nagyhatalmak indítatva érezték magukat arra, hogy újra sürgős előterjesztéseket tegyenek a portának, (hadihajóikat el is küldötték), úgy, hogy az ozmán birodalom az örmény zavarok következtében jelenleg oly viszonyosságban van, melynél veszedelmesebbet alig ért meg valaha.

Ezek az események a figyelmet amaz országra és lakosaira irányítják, a kik az indogermán néptörzs iráni csoportjának igen érdekes tagozatát képezik; de országuk kedvezőtlen politikai sorsa folytán egész Elő- és Közép-Ázsiában Chináig, valamint a Földközitenger mellékén fekvő országokban szét vannak szórva.

Örményországnak nevezzük azt a nagyszerű felföldet, mely az anatóliai félszigettől keletre a transzkaukázusi mélyedés és a keleti Euphrat, meg az Araxes folyók völgyei között a Kaszitengerig emelkedik. Itt volt az az ország, a hol a Biblia szerint Noe övéivel a vizözön után új hazát alapított. Később ez lett a nagy csomópont: a régi világbirodalmak népútja. Örmény földön vivattak az assyrok és médek, a médek és perzsák, a perzsák és görögök közt folyt csaták; itt volt a rómaiak és párthusok harczmezeje.

Miután Örményország kereszténynyé lett, 387-ben Byzancz és Perzsia közt felosztatott; az arabok és a byzanci birodalom közt folyt harczokban iszonyatosan elpusztított, végre a kalifák kezében maradt, míg a Pákráduni-családból eredt Ásot örmény herczegnek sikerült örökösödési nemzeti királyságot alapítani, mely egészen a XI. század végéig fennállott.

Ezután a byzanciak nyerték el az uralmat az ország fölött, mely a mongolok átvonulásai közben sokat szenvedett; aztán a kurdok, perzsák és ozmánok kezdtek Örményországban és környékén egymással harczolni. Újabb időben, mint vetélytárs lépett föl Oroszország is, mely az 1829-ben történt orosz-perzsa és az 1878-ban történt orosz-török háború óta Armenia egyes részeit be-

kebelezte; jelenleg az ország körülbelől egyenlő arányban oszlik meg Orosz- és Törökország között; egy kis terület Perzsia birtokában is van.

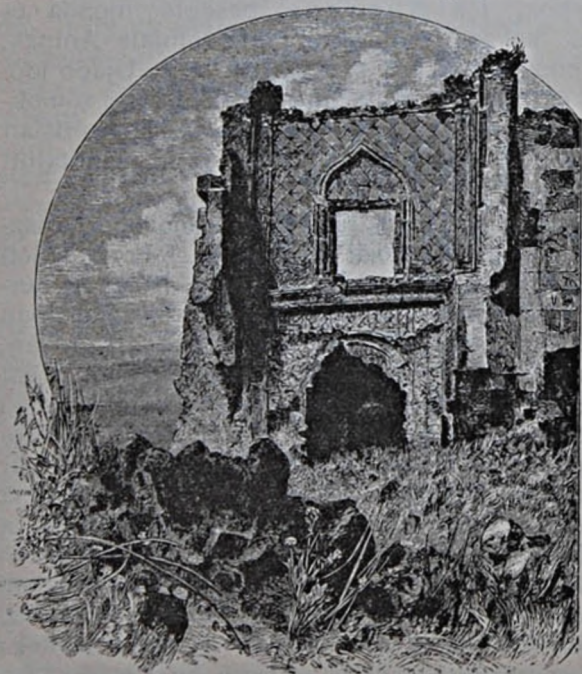
Az örmény nép eme változatos és szerencsétlenséggel teljes történetének az lett a következménye, hogy — habár az örménység nagy része még most is az ősi hazában lakik, — közülök sokan a külföldön szétszórta élnek. Azonban az örmények még a századokig tartó elnyomtatás alatt is szilárdan megtartották az együvé tartozás érzetét. Bárhol is tartozkodjanak az örmények, tekintetük az orosz területen fekvő Etsmiádzin-kolostor felé irányul, a melyben nemzeti szentjük, Világosító-Szent-Gergely van eltemetve és a hol a „katholikos,” a nem-egyesült örmények egyházi főnöke lakik.

De nem kevésbé tiszteletreméltónak tartják az igen régi napvároshoz, Palmyrához hasonló monda és költészet által sokszorosan dicsőített romjait Áninak, mely utolsó nemzeti királyuk székvárosa volt. Újabb időben kikutatta és fényképi felvételeket eszközölt e romokról az örmény származású, volt orosz katonatiszt Kurdsián János, a kinek fényképei után készültek az itt bemutatott illusztrációk is.

Áni, az egykori örmény királyváros, a mostani Orosz-Örményországban, az Árpátsái (Áchurián folyó) mellett fekvő Alexandropol erődtől délre mintegy 40 kilométernyire, magas sziklafalak közt fekszik. Az V. században Kr. u. kis erőd volt e helyen, melyet a VIII-ik században, egy, a fennebb említett Pákráduni-uralkodóházból eredt örmény fejedelem kincstartóhelyül, utódai pedig 961-ben székhelyül választottak. Most Ánit kibővítették, megerősítették, palotákkal és templomokkal felékesítették; már a XI-ik században százezer lakosa és ezer temploma volt; 1046-ban byzanti Monomach Konstantin foglalta el e várost; később a scheldcsukok, aztán a kurd Beni-Scheddák hatalmába került. Az ezt követő időközben (1124—1209) öt ízben foglalták el a georgiaiak, 1239-ben a mongolok dulták föl, a kik lakosait is mind leölték; 1319-ben a pusztitást földrengés fejezte be; mégis Áni még 1334-ben a Hulagida perzsa uralkodósaládból való

Muchirán emir székhelye vala. Ez az utolsó biztos tudalom, mely a királyváros sorsára vonatkozik. Ennek a rendkívül érdekes romhelynek mostan csaknem egyenoldalú háromszög alakja van, melynek mintegy $4\frac{1}{2}$ kilomertnyi széles alapja északkeletre fekszik. Egész keleti oldalának hosszában, mintegy 60 metertnyi mély völgytorokban az Árpátsái foly tova, míg a nyugati oldalt egy hasonló mélységű völgytorok meredeken szegélyezi. Hol folyam és völgytorok, melyek a városháromszögnek egy-egy kilométer hosszú szarait képezik, találkoznak, emelkedik egy magasra nyuló szikla, a melyen a legrégibb erőd állott, s melynek oltalma alatt a királyváros lassankint megnövekedett.

III. Ásod király, a ki 961-ben ezt választá székhelycül, és utóda Szêmpád, az eddigi nyílt északkeleti oldalt



A királyi palota kapuja.

erős föld-sánczozattal zárták el, mely a folyamtól egész völgytorokig ért, és amely a hasonnemű hatalmasrómai művekkel kiállja az összehasonlítást. Ez kockakövekkel kirakott kettős sánczból áll, melyen három kapu vezet át. Meglehetősen rendes kö-zökben kiál-

ló kerek tornyok emelkednek rajta, melyek egyidejűleg a várórségnek szállásul is szolgáltak, s különböző részei kápolnáknak voltak berendezve.

A két párhuzamos, egymástól mintegy tíz lépésre álló földsáncz falazata nagyon gondosan van létesítve. Itt-ott a falazat színezett rétegeivel szalagczifrázatokat alkalmaztak (nevezetesen állati alakokat, ábrázoló) domborműveket, kereszteteket és feliratokat iktattak bele. A feliratokból kitűnik, hogy örmény főurak, ánni vagyonos polgárok s még nők is saját költségükön emeltettek egyes tornyokat.

A nyílt városhomlokzat megerősítése alkalmával nem feledkeztek meg arról sem, hogy a természetes akadályok miatt úgy is nagyon nehezen hozzáférhető két oldalt is, mesterséges módon, megerősítsék. A folyam és völgytorok felé leereszkedő meredek széleket egész sor megostromolhatlan erőddel látták el, melyek egymással, legáltalában részben, földalatti folyosókkal és boltozattal ellátott lépcsőkkel össze valának kötve. A várszikla lábánál, a földnyelven haránt haladó várművek sora belső védelmi szakaszt képezhetett; fellegvárúl és erődül szolgált maga a sziklavár, melynek erődítéseit természetesen most csak a hatalmas romokból ismerhetni meg.



Szt-Gergely sírkápolnája.

Ha az ember a földszánczozat középső kapuján a romhely belsejébe lép, a fátlan síkságból Keleten a kékes távolban az Ararátot látja kiemelkedni; dél felé, mely irányban a síkságot a meredeken emelkedő várszikla uralja, legalább féltuczet templomnak, különféle nagyobb világi épületnek tisztos maradványai és számos, meghatározhatatlan építészeti jellegű romhalmaz emelkednek.

Áni romjai régiségük és mélabús szépségük által méltó érdeklődést keltenek. Építésmódja mindenben a byzanti és keleti alakok vegyülékét mutatja. Szerkezetre nézve a byzanti befolyás látszik irányadónak; csak a diszitmény és czifrázat keleti eredetű. A mi a főépítések elnevezését illeti, ezek sokszorosan önkényeseknek látszanak, mivel a rajtuk levő feliratokból (van összesen 127, örmény, arab, perzsa és georgiai nyelvű felirat) csak egyes esetekben tudható meg azok rendeltetése és keletkezési ideje. A régi örmény írónál nem található felvilágosítás, és helyi hagyomány sem létezik, minthogy Áni már évszázadok óta lakatlan. Még környékén sem lagnak örmények, ezek helyén kurdok és törökök telepedtek le.

És így kétséges, vajjon egy világi épületnek mór-saracen szerkezetű, nevezetes kapúval bíró homlokzata valóban a királyi palota maradványa-e? Ha igen, nem helyezték volna közvetlenül a város fala mellé, mint itt történt; mert az esetben az ottan való tartozkodás minden ostrom alkalmával felette veszélyeztetve lett volna. De ha az épület nem is volt királyi palota, terjedelme és gazdag diszitése arra engednek következtetni, hogy az első helytartó családok valamelyikének szolgált lakásul. Közvetlen a meredek völgytorok szélén van egy meglehetősen jó karban levő épület, melyet a királyi tanács termének mondanak, és a melyet utólag moschévé (mohamedán templom) alakították át. Mellette egy 33 meter magas minaret (mohamedán imatorony) áll, mely még megmászható, s melyről gyönyörű kilátás nyílik az egész rommezőre. Csaknem teljesen szét van omolva az a palotárom, mely Páhlávidák palotájának nevezetik; e család egyik oldal-ágát képezte a parthus-perzsa Arsacidák ural-

kodóházának, mely Kr. e. II. század közepétől Kr. u. 428 uralkodtak Örményországban. E dynastiából leghiresebb uralkodók valának Nagy-Tigranes és Nagy-Tiridát, a ki 302-ben Szent-Gergely által megkereszteltetvén az örmények közé bevitte a keresztény vallást.

A várműveken és hidépitményeken kívül ezek az egyedüli világi épületek, melyek az omladékokban fölismerhetők; és most már áttérhetünk az egyházi épületekre, melyek Áni legértékesebb ereklyéit képezik. Rang szerint első helyen áll köztük a székesegyház, mely csak 32 méter hosszú és 20 meter széles; de összhangzó arányánál és karcsún emelkedő oszlopszatánál fogva jelentékenyen nagyobbnak látszik. Hódító Szêmpád alatt kezdték építeni és 1010-ben Gutramide királyné, I. Kákig neje fejezte be. A székesegyház byzanti középépület, a négyszög fölött emelt kupolával és 3 erősen tagolt kapuzattal; számos felirata művelődéstörténeti nagy érdekel bir.

Hasonló stylben építette 1215 körül egy örmény főúr az Istenanya-egyházát. Kívül jókarban van, belsején szintén jó állapotban levő byzanti styllű freskók láthatók, melyek Krisztus Jeruzsálembe vonulását, Máriát Jézus sirjánál, s más bibliai jeleneteket ábrázolnak, s jeles kivitelű állat- és madárszobrokat tüntetnek föl. Csaknem teljesen szétomlott a szomszédos Szent-Gergely zárda.

A földbástyától nem nagyon távol vannak a királyi fürdők maradványai, és a város keleti végénél egy díszes kupolamúzeum, keresztalakú alaprajzzal, a honnan az Árpácsái-völgytorok egy része áttekinthető. Ennek partlejtőin, valamint a nyugoti völgytorok meredeksein is, számos darázskőoldalokba ásott barlangot fedeztek föl. Ugy látszik, hogy ezek lakásul szolgáltak, de hogy mely néphez tartoztak ezek a barlanglakók és mikor fészkeltek be ide ezek magukat, az bizonyára örökre talány marad, mivel a 14-ik század közepén félbeszakadó és Ániról szóló történeti források ezekről semmit sem tartalmaznak.

Nagyon jellemző, tömött és ünnepi komolyságában mély benyomást gyakorló épület a szent Pétertemplom, a

mely azonban egészen a felső ajtóparkányig romban hever. Ez valószínűleg valamely örmény főúr síremléke, és ennek ellendarabját képezi szent Abugharamautz Ger-gely mausoleuma; ez egy nyolczszögű alapépület, melyen 10 ablak van, kupidomú kupolával. I. Kákig király († 1020) építtette; bizonyára ebben az időben építtették a királyi gyermekek sírkápolnáját a vársziclán, a hol még egy kolostor jó karban levő maradványai is láthatók.

Áni rommezejét, mint roppant szemfedél, átlag 3—4 méter magas törmelék fedí. Az érdekes romok őrizetét az orosz kormány egy papra bizta, a ki néhány cser-keszszel egy fából épült kunyhóban lakik; de felette ki-vánatos volna a tervszerű fentartási és helyreállítási munkálatok megkezdése, melyek kétségkívül még számos érdekes leletet hoznának felszínre. A pusztulásnak és romlásnak búskomorságra hangoló képe az, melyet az egykori királyváros a szemlélő elé tár. Már ötszáz év óta legelnek a kurdok és törökök nyájai az örmény király-város festői romjain, mely romok az örmények szemei előtt megdicsőült fényben ragyogva tűnnek föl, mert itt székelték e nép nemzeti utolsó fejedelmei.

Csakugyan, midőn 1079-ben a byzantiak az utolsó Pákrádita-királyt meggyilkolták, ennek rokona Ruben, pártjával a Taurus hegyei közé és Ciliciába ment, a hol már előbb számos örmény keresett menedéket a törökök és perzsák ellen. Sikerült is Rubennek a görögöket elűzni és Taurusban s Ciliciában egy új, Byzantól független, örmény birodalmat alapítani. Ez ország a Rubenisták alatt, a keresztes hadjáratok idején, figyelemreméltó ke-resztény hatalmi tényezőt képezett a mohamedán államok közepette. 1198-ban a Rupenista II. Leo,*) VI. Henrik német császár jóváhagyásával, királyi méltóságot vett fel, és magát Szisz-ben megkoronáztatta; a Rupenisták aztán sógorságba jöttek fejedelmekké lett kereszteshadbeli csa-ládokkal, névszerint a cyprusi Lusignanokkal; mindazon-

*) Szamosújvárt az államgymnasiumi új épület alapozási munkálatai közben egy tanuló éppen ennek a II. Leonak érdeml találta (l. e. füzet „Szamosújvári Híradó“ czimű rovatát.)

által ezen örmény királyság dicsősége nem volt tartós, mert már 1375-ben Saban egyiptomi sultán megtámadta és legyőzte azt.

Az utolsó király, VI. Leo, a ki a Lusignan-családból, a cyprusi királyházból való, s anyai ágon a Rupenistáktól származott, egyiptomi fogságba került; innen való kiszabadulása után Párisba ment, a hol 1393-ban meghalt. De már 1375-ben elvesztette Armenia önállóságát. A tehetséges örmény népnek, mely előszeretettel foglalkozik a kereskedelemmel, összes száma öt millió, melyből magában Örményországban is még számosan laknak, a többiek Anatóliában s más török területen, Ázsiában, Európában, Áfrikában, Ausztria-Magyarországon, Oroszországban, Perzsia- és Indiában, s más országokban széledtek el.

A mostani mozgalmakban a török uralom alatt élő örményekről van szó, s kétségtelen, hogy a kimondhatlan rossz kormányzat a főoka az ottani zavaroknak. Az örmény kérdésből most már keleti kérdés lett, melynek további fejlődését mindenki érthető feszültséggel várja.



Dicsékvésem.

— Thopál Nálbánt. —



Hallgassatok rám népek, nemzetek,
Minden szavamra jól figyeljetek;
Mondok ma nektek oly szép dolgokat,
Milyet még nem hallottatok, sokat.

Ha kérditek tőlem, hogy ki vagyok?
Dicsékszem azzal, hogy örmény vagyok!
Hol van hazám? hol van a városom?
Örményország az én kedves honom!

Nagy-Örményország drága jó atyám,
Édes Örményhon az én jó anyám,

Örmény fiuk nekem fivéreim,
Az örmény nők mind mind testvéreim!

Csak örményekkel rokonszenvezek,
Más embert, nemzetet nem ismerek,
Csak Örményország az én édenem,
Érette élek, övé mindenem!

Örmény vagyok, dicsekszem is vele,
Hisz történelmünk fénynyel van tele,
Öntelten mondom: hogy örmény vagyok,
Mert nemzetemnek tettei nagyok!..

Utodja én a híres Hájg-, Árámnak, —
Eremben folyik vére Tiridátnak,
Szép emlékükkel büszkélkedhetem,
Erényeikkel dicsekedhetem.

Szent-Gergely és a dicső hős Váhán,
A nagy elődök, kiktől származám,
Ki nem ohajt e törzshez csatlakozni?
Ki nem kíván e nemzet tagja lenni?..

Hol vannak hősök, tudós szent-atyák,
A nagy Vártán, Szent-Meszrob, Szent-Izsák,
Jeznig, Jekhise és Khorenei,
Az örmény népnek büszkeségei.

Dus örökséget hagytak mi reánk,
Szép irodalmat és sok tudományt,
Kérkedni hát bátran lehet velök,
Áldott legyen örökre szent nevök!..

Orosz, török, perzsa miniszterek,
Legtöbbnyire mind örmény emberek, —
És hogy ha én ezt jól megfontolom, —
Dicsekvésre mondjátok nincs okom?

Hisz' régi népek: zsidók, assyrok,
Egyiptomiak, médek, párhosok,
S a latinok mind, mind elestének,
Ám az örmények ma is küzdenek!..

Szívükben ég szabadság' szent tüze,
A honszeretet forró érzete;
Büszkén hordoznak töviskoronát,
Mint martírok nem félik a halált...

Dicsékszem én, hogy örmény lehetek
S ti is mindnyájan dicselkedjetek!
Legyen állandó ez az érzelem,
Tartsátok fenn azt együtt én velem!

Erény, vilézség, hazaszeretet,
Nagygyá teszük az örmény nemzetet.
Jó örmények hát szaporodjatok,
Ám de ti rosszak csak pusztuljatok!...

Simay Gergely.



Tigranokerta.*)

II.

Atkelvén az Euphraton, Sophenebe érkezett Lucullus és több napon át a Tigris felé vonult seregével. A közbeeső hegyvidék sajátosságainál fogva nem választhatott más utat, mint a mely manapság Izolitón Mezirén át, a Gölgüktő keleti partjának mentén Diarbekirhez vezet. Az Euphrát elhagyását követő negyedik napon kellett átkelnie a Tigris legfelső folyásán.

Tigranes a tovább nyomuló Lucullus elé hadcsapatot küld Mithrobarzanes vezetése alatt a rubbut-i szoroson át. Hogy ennek a szorosnak, a „pylae Tauri“-nak, Mesopotamia kapujának mily nagy jelentősége volt a hajdankorban, eléggé kitűnik ama város- és váromokból, a melyek még jelenleg is borítják a keleti nyílását.

Lucullus alvezércinek egyike, Sextilius megverte ezt a hadcsapatot körülbelől a mai Dilaver-Pasa-Khan és

*) Sachan H., Über die Lage von Tigranokerta. Abbandl. der königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1881.

Kazuk-Tepe környékén. A vereség hírének felette lesújtó hatása lehetett Tigranesre, mert nyomban elvonult a fővárosából és sorsának engedte át Tigranokertát. Ekközben Lucullus keresztülhatolt seregével a rubbuti Taurus-szoroson. Ő volt, ugymond Dio, az első római (πρωτός τε Πομπίου), a ki hadsereg élén a Taurust átlépte.

A szorosból leszállott Lucullus a mesopotamiai rónaságra. Az örmény király Tigranokertából a mardini szoroson keresztül a Masiusba vonult vissza, miután a város főparancsnokságát bizonyos *Μάγιστος*-ra ruházta.*) Nisibis, melyet a parthusoktól hódítottak el az örmények, s a hol a király testvére, Guras volt a parancsnok, a rónaságon feküdvén épen úgy, mint Tigranokerta, nem nyújtott elegendő biztonságot a rómaiak ostroma ellen.

Lucullus az örmény főváros felé nyomulása közben jobb és balfelé két hadosztályt küldött Sextiliusnak és Murena-nak vezetése alatt. Murena a mardini szoroson keresztül üldözőbe veszi Tigranest, Sextilius pedig szétveri az arab beduinokat, a kik segítségére siettek volt Tigranesnek. Appian elbeszélése szerint feldulta ugyanekkor a Tigranokerta falain kívül fekvő védtelen királyi kastélyt, árkokat vont a város és várerőd körül s felállította az ostromló gépeket.

Ekközben maga Lucullus is megérkezett s tábort ütött Tigranokerta falai alatt. A város ostromzárólása azonban nem lehetett nagyon hatályos, mert hatezer örmény lovas áttörte az ostromló rómaiak sorait s a királyi haremmeel egyetemben csatlakozott Tigraneshez.

Az ostrom, mely alatt a rómaiakban igen sok kárt tettek Tigranokerta védőinek nyilai és naphthája,**) hosszasan elhúzódhatott, mert Tigranes időt nyert arra, hogy birodalmának minden részéből nagy sereget vonjon össze, a melylyel átkelt a mardini szoroson. Annak innenső nyílásából megpillanthatta a fővárosát ostromló rómaiak sátraikat s mint Plutarch mondja, a rómaiak is láthatták őt.

*) Appian, de bello Mithridatico, cap. 84.

***) Xiphilinus-Dio, 36. 3.

Az örmény seregek hadállása a Taurus (Tór) előhegyein volt, keletre a Gyrs-Zrgan folyótól. A döntő csata a fenmaradt leírások szerint széles fensíkon ment végbe, a melyhez a rómaiaknak előbb fel kellett hatolniuk.*)

Tigranokerta körül széles ivezetben s a folyó két partján feküdt a római tábor. Lucullus visszahagyta Murenát hatezer emberrel, visszahagyta a város megfigyelésére s egész többi haderejével a Gyrs-Zrgan északi oldalára vonult, körülbelől a mai Ain-Mismis s a Tigranokerta, Tel-Ermen melletti folyónak nyugati kanyarulata közé. Meglehet, azt akarta elhitetni az örményekkel, hogy vissza szándékozik vonulni, hogy eme hadi mozdulatával őket valamely meggondolatlan lépésre csábítsa.

Másnap, október hó hatodikán csatarendbe állította seregét s a folyónak nyugatra hajlásánál, párhuzamosan a folyóval nyugatnak tartott, mintha el akarna menekülni a rubbuti szoroson át. Alkalmas átkelési ponton megállott, átment a folyón s félkörben megkerülvén Tigranokertát, az örmény hadállással szembevonult.

Ekkor történt meg a gyors lefolyásu nagy ütközet. Három tudósítás maradt fenn róla Plutarchnál, Appiannál és Frontinnál.

Plutarch szerint az örmény nehéz lovasság egy halom alatt állott, a mely mögött lapos fensík nyult el. Lucullus a lovasságával oldalról intéztette a támadást, maga pedig két gyalogszakasszal felrohant a halomra. A két oldalról közrefogott örmény nehéz lovasság nem bírta ki ezt a rohamot; megfutamodott s magával ragadta az egész sereget s magát Tigranes királyt is. Az örmény lovasság teljesen megsemmisült, több mint százezer ember vesztette életét a mardini bércszakadékokban.**)

Nagy vonásokban megegyezik e leirással az Appiané. Tigranes, úgymond, egy halom előtt állott, ott támadta őt meg a római lovasság, a mely aztán tettetett megfutamodásban visszavonult, Lucullus pedig oldalmenettel

*) Plutarch, Lucull. cap. 28.

***) Lucull. cap. 28.

észrevétlenül más oldalról feljutott a halomra, a honnan látta, hogy a győzelmükben biztos örmények feloszlott csoportokban üldözni készülnek a római lovasságot. Megtámadja az örmények élelmezési csapatát, a mely megfutamodik s a gyalogságra, ez a lovasságra veti magát. Ekkor visszafordul a római lovasság s megsemmisíti a római lovas- és gyalog haderő közé került örmény seregeket.*)

Frontin szerint az örmények számuknak nagy volta miatt igen nehezen mozoghattak, a terepviszonyok nem engedték meg hadvonalaik kifejtését. Lucullus ezt a körülményt használta fel s rájuk tört, még mielőtt csatarendbe állhattak volna.**)

A csata után mihamar elfoglalta Lucullus az oda telepített görögöknek áruló segítségével Tigranokertát, elbocsátotta görög lakóseit hazájukba s a még teljesen ki sem épült várost feldulta s Strabo megjegyzése szerint kis faluként hagyta vissza. Majd a gordyeneiek földjére vonult s ott fogadta a parthusok királyának küldöttségét. Nyilván ezen a vidéken, a Tigris partjainál töltötte el a Kr. e. 69 és 68 évek közti téli évszakot. Terve az volt, hogy a parthusok ellen is harczba száll, de a katonái vonakodnak ettől a hadjárattól. A 68. évnek nyarán ennél fogva ismét Tigranes ellen indul, átkel a Tauruson, a hol még zöld volt a vetés, leszáll egy síkra s újra megveri Tigranes csapatait. Artaxata felé akar nyomulni, de a katonái felmondják az engedelmességet. Korán zordra fordul az idő is, már okt. 22-én megindulnak a nagy esőzések s hó borítja a környező hegyeket. Kénytelen tehát reá szálni magát a visszavonulásra.

Más uton tér vissza a Tauruson át, mint a melyen jött, leszáll Mygdoniába s tábort üt Nisibis előtt, a mely

*) De bello Mithr. c. 85.

**) Lucullus adversus Mithridatem et Tigranem in Armenia apud Tigranocertam, cum ipse non amplius XV millia armatorum haberet, hostis autem innumerabilem multitudinem eoque ipso inhabilem, usus hoc ejus incommodo nondum ordinatam hostium aciem invasit atque ita protinuo dissipavit, ut ipsi quoque reges abjectis insignibus fugerent. Strates. II. 1. 14.

városnak, mint említettük, Tigranes testvére volt a parancsnoka. Ostrom alá fogta a várost s erősen télre vált már az idő, midőn hatalmába került Nisibis, a hol a 68—67-i telet töltötte.

Ekközben újra megjelent Pontusban Mithridates s megverte Lucullus alvezéreit. Kénytelen volt ennélfogva a 67-ik évnek tavaszán odahagyni Örményországot s a Masius aljánál, a szétrombolt Tigranokerta előtt, a rubbuti szoroson, a diarbekri rónán s Izolinál az Euphraton át visszatérni Pontusba. Örményországi hadjáratának minden gyümölcse veszendőbe ment.

— A harmadik közlemény jövő fizetünkben. —

Dr. Molnár Antal.



A szamosújvári várban.



Magas fáidnak árnyai közt,
Lelkem letűnt időkbe vész,
Ember nem látta helyeken
Vész magával egy titkos kéz.

Csodás zürzavar közepett,
Alak jön elém oh de hány,
Kit merengve keres szemem,
Ott van a lány a várfalán.

Hol az ut sűrűségbe vész,
Lombok egymásra hajlanak,
Sötét szeme vágyon lesi,
Nem jön-e még a hős lovag?...

Aztán egyszer csak jött a hír:
„A büszke szép fő porba hullt,
Megverve szalad a sereg...”
Oh vond elő fátyolod mult.

Mi ezután jön bús nagyon,
A várkisasszony nagy beteg,
Rejtelmes tudat rázza meg,
Az aláhulló levelet.

Majd túlvilági fájdalom
Jajja vonúl a légen át,
Amint leteszik csendesen,
Sötét sirba a néma lányt.

Amint itt ülve egyedül,
Ezeket mind el képzelem,
Letűnt idők búját, baját,
Mind itt érzem a szivemen.

Sallak Róza.



Az örmény püspökség visszaállításának kérdése.

Az örmény nemzet főjellemvonásaként mint egy vörös fonál, úgy huzódik végig az örmény történelem lapjain már kezdettől fogva a mély vallásos érzület. — Erre mutat az a körülmény, hogy a pogány népek közepette Armenia volt az első monarchia Ázsiában, mely a királyi vérből származó V. Szt.-Gergely meteorszerű feltünése folytán (305 K. u.) Tiridát királyt egész népével együtt a kereszténység kebelébe vezette.

Az örmény nemzet apostola és első hittérítő püspöke ma is minden örmény előtt a legnagyobb kegyelet és tisztelet tárgyát képezi s ebből a vallásos kultusból kifolyólag magyarázható, hogy úgy jó, mint balsorsban éppen az örmény nép volt az, mely főpásztorai iránt a legodaadóbb gyermeki bizalommal viseltetett.

Az Erdélybe szakadt örménység azon, a keresztes hadjáratokat támogató és így a pogányság fékevesztett gyűlöletét provokáló, Örményországból kivándorolt elemekből áll, melyek az 1 millió lakosságú Áni székesfővárosnak a 13-ik század végén a szeldzsuk törökök és tatárok által történt felprédáltatása után és Nagy-Armé-

niában az önálló nemzeti királyság megdöntésével, előbb a zsarnoki rémuralom, később az iszonyú földrengések okozta sanyarúság elől, mint a keresztény vallás menekültjei a Kaukázus bércein át százezrével kibujdostak.

Előbb Krimiában, majd Lengyelországban mintegy 40000 család telepedett le, melyeknek egy raja Bukovina és Moldova felé is vonulván, a 17-ik század közepén Oláhországban kiűtött vallási üldöztetések miatt ismét hazát cserélni volt kénytelen.

1672-ben Tánel (Dániel) főnökük és Minász Zilifdár püspök vezérlete alatt háromezer schizmatikus örmény család lépett I. Apaffy Mihály fejedelem engedelmével Erdély földjére, kik később püspökükkel egyetemben örmény rítusuk fentartásával a kath. egyház kebelébe tértek át.

A Rómával való egyesülés után Verzár Auxentius vette át az elaggott és beteges, nyugalomba vonult Minász püspök (episcopus moldavus) kezéből a főpásztori botot, melylyel népét 1715-ben Bécsben bekövetkezett haláláig önfeláldozó apostoli buzgalommal kormányozta.

A görgényi püspökválasztó gyűlésen beállott szomorú emlékű pártoskodások, majd abból a praecedensből kiindulva, hogy egy időben az Erdélyből menekülni kénytelen erdélyi róm. kath. püspök helyetteseként az örmény püspök szerepelt: az örmény egyházmegye az éppen 1713-ban III. Károly király által visszaállított erdélyi latin szertartású püspökség ideiglenes fenhatósága alá helyeztetett.

S ez az interregnum 180 év óta tart szakadatlanul. Egyrészt talán a mostoha háborús viszonyok, másrészt esetleg az örmény rítusnak a beolvasztását célzó s a püspökség visszaállításának reménytelenségét istápoló körök merev magatartása, továbbá a szabadságharcz alatt a magyarok mellett állástfoglaló örménység tetemes anyagi és erkölcsi veszteségei egyaránt nem kedveztek ezen egyházszerkezeti sérelem orvoslásának. A Bach-korszak alatt — ámbár talán hivatalos akták nem maradtak fenn (?) — de az örmény közvélemény előtt maig is fentartotta magát az a legendaszerű esemény, hogy a nagynevű

Lukácsi Kristóf sz.-ujvári plébánosnak az abszolút kormányt támogató reverzális fejében a püspöki süveg tényleg felajánlatott volna.

Azonban az ő talpig becsületes színarany magyar hazafisága, az akkor létesített több e fajta nemzeti püspöki szék példájának daczára — életcéljául kitűzött törekvéseinek és vágyainak legnagyobb jutalmát ilyen áron népének meg nem szerezhette.

Miként az Üdvözítőt a sátán, úgy kísértette meg a nemes lelkű tudós papot, — Verzár örökének legméltóbb harcosát — az abszolutizmusnak már az utolsó szalmaszálakhoz kapaszkodó setét szelleme és ime, bár a kísértés a lehető legnagyobb volt, a vérző honfíui sziv Istenhez emelkedve hősie lemondással utasítá el magától a csábító ígéretek kecsegtető reményeit.

Ha Lukácsi semmit se tett volna egyebet egész áldásos életén keresztül, elég, hogy szárnyára vette a néplegenda ezt a nevéhez fűződő hirt és az ő, ezzel kétszerte megnőtt fenkölt alakja még életében a nép előtt a tisztelet és csodálat legmagasabb szféráiba emelkedett. Az ő tündöklő alakjával forrott össze az örmény püspökség visszaállítására irányult és több mint 1 és fél századig háttérbe szorult örmény mozgalom. Az alkotmányos korszak beálltakor a többi önálló fővel bíró (autokefál) magyarhoni egyházak törvénybe iktatásánál az országgyűlés örmény tagjainak közbenjárására az autonóm örmény kat. egyház is törvénybe czikkelyezettett. Azonban ezzel csak a jog lett elismerve s már több mint egy negyedszázad után ez a jog még mindig csak a papiron maradt s a magyar törvényhozás azt érvényesíteni mindez ideig elmulasztotta. Báró Eötvös József kultuszminiszter alatt Gajzágó Salamon és Simay Gergely volt orsz. képviselők az erdélyrészi örménység nevében személyesen kérvényt adtak be a fennállott örm. kath. püspökség visszaállítása és szerény állandó dotációja iránt, azonban az emlékiratszerű felterjesztés mindazóta, nem tudni mi okból, de elintézését nem nyert, sőt sajnos, hogy annyi időn át a képviselőház egyik örmény tagja részéről sem képezte interpelláció tárgyát.

A kérvény sorsa tehát ismeretlen.

Vagy elkallódott, vagy feledékenységből „ad acta“ tétetett.

Ezzel az örmény püspökség visszaállítására irányuló mozgalom újra zátonyra jutott egészen az 1886. évben előfordult azon örvendetes körülmény beálltáig, a mikor dr. Esztegár Vártán sz.-ujvári születésű örmény érsek, a bécsi mechitharista kogregáció nagytudományú főapátja a honvágtyól indítatva, hitfelei körébe, Erdélybe leutazott.

Örömnépe volt ez az erdélyi örményeknek, kik elébb Kolozsvártt, majd az örmény Rómában testületileg oly fényes fogadtatásban részesítették az örmény érseket, hogy a szeretet eme megnyilvánulása mély és impozáns benyomást gyakorolt a nemeslelkű tudós főpásztorra.

Kolozsvártt Jakab Bogdán nyug. főispánnal az élén fogadta és ünnepelte az örménység színe-java, majd Sz.-Ujvártt harangzugás közepette tartotta diadalutját nemcsak az örmény városba, de egyúttal az örmény szívekbe is.

Az a pár nap, melyet dr. Esztegár Erdélyben töltött, nagy impulsust adott az örmények csüggedő reményeinek; egy évre reá keletkezett az „Armenia“ havi folyóirat, mely szószólójává vált az örménység multjának, jelenének és jövőjének ugy tudományos, mint társadalmi érdekeinek megismertetésére.

Sajnos, hogy egy évre reá az éppen Rómából visszatérő Esztegárt élte delén elragadta a halál és így benne az erdélyi örmény püspökség egyik legmelegebb támogatója és szorgalmazója némult el örökre.

Azonban az utolsó évtized alatt folyton kísértett az ő jóságos atyai szelleme, s nem hagyta lankadni a hazai örménység szívéből soha ki nem haló édes reménységet.

De sőt fokozta a közérdeklődést az 1893. évben a millennium emlékére emelendő Verzár-szobor tárgyában felvetett indítvány, mely Szamosújvár sz. királyi város legilletékesebb köreitől támogatva ma már a hazai örménység egyik legszebb alkotását lesz hivatva a jövőben képezni.

A városalapító Verzár püspök emléksobrának leleplezési ünnepe a kinevezendő új örmény püspök székfoglalója és Szamosújvár város alapításának 200-dos jubileuma a század végén, vagyis 1900-ig nagyon könnyen összeeshetik, vagy ha ez a három örömnep külön-külön is megy végbe, azok a magyar hazafiság és örmény fajszeretet összeforrásának leglélekemelőbb gyúpontjaivá fognak válhatni.

Az örmény püspök-szobor eszméje, az avval kapcsolatos visszaemlékezések s az abból levont következtetések tagadhatlanul kombinációba kell hogy hozzák azokat a főtényezőket, melyek, valamint százéves interregnum után épen a Verzár Auxentius halála előtt két évvel visszaállított erdélyi püspökséget hívták új életre: akként a közel két annyi idő óta elárvult sz.-ujvári örm. püspöki széket is végre valahára helyreállítani igyekezzenek.

A jelen viszonyok közepette az örménység abban a kedvező helyzetben van, hogy a jelen ülés-szak alatt csak magában az alsóházban 9 örmény honatya által van képviselve u. m. a két miniszteren kívül 5-tel a szabadelvű, 1-el a nemzeti, hasonlóképp 1-el a függetlenségi párton.

Miért is ma már az országgyűlés örmény tagjainak fogja első sorban kötelességét képezni, hogy a vallás és közokt. minisztert a képviselőházban meginterpellálják vagy hogy mozgalmat indítván, mint az örmény érdekek legfőbb őrei testületileg új felterjesztést intézzenek a magyar kormányhoz a hazai örménység nevében, miszerint az örmény egyház törvényben gyökeredző joga már végre valahára gyakorlati érvényre is juthasson.

Tehát a becikkelyezett magyarhoni egyházak autonómiájának és állami dotációjának, illetve szabályozásának kérdését a magyar örm. kath. egyházra is a többivel egyenjogú alapon ki kell terjeszteni, annyival is inkább, mert éppen az örmény kath. egyház volt eddig az egyedüli, mely a törvénybeiktatás tényén kívül Magyarországon semminemű anyagi vagy erkölcsi támogatásban nem részesült.

A magyar katolikusok autonomiájának az erdélyi kath. státus mintájára leendő életbeléptetése alkalmával tehát az örmény kath. egyház specziális helyzetét is figyelemre kell méltatni; s valamint egy magyar-görög püspökség felállítása az illetékes köröket már régóta foglalkoztatja, annyival inkább szükséges a már fennállott és így csak reaktiválandó örmény püspökséget betölteni.

Az 1868. évi 43. t. cikk 16 §-a így szól:

„Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban megnevezett magyarországi részekben a bevett vallásfelekezetek és egyházi hatóságok, vallás-gyakorlati és önkormányzati szabadságát, jog-egyenlőségét, egymás közötti viszonyait s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fentartatnak, hanem egyszersmind a görög és örmény katolikus és a keleti görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek.“

Ime ez a törvény az, melylyel a magyar törvényhozás az örmény kath. egyháznak az őt megillető s történelmi múltú önkormányzati jogát szankcionálja és a latin és görög szertartású kath. egyházakkal szemben őt is egyenrangúnak és egyenlő egyházszerkezettel felruházandónak elvitázhatatlanul elismeri.

Tehát egyházjogi szempontból semmi sem gátolhatja az örmény püspöki szék betöltését, melyhez a Szentszék már a Romániában nem csekély számban élő orthodox örményekre befolyást gyakorlandó, ezen főpapi állás révén és csupán katolikus szempontból is a legnagyobb készséggel járulhat hozzá.

Magyar nemzeti szempontból pedig végre egyházfőt nyernének az örm. kath. magyarok és nem lesznek kénytelenek növendékpapjaikat felszentelendő Lembergbe, Bécsbe vagy Velenczébe és így külföldre küldeni, mely visszás helyzet mindeddig épen a hazafias örménység legfőbb egyházszerkezeti sérelmét képezte.

Sőt politikai szempontból sem volna kicsinylendő argumentum még a külföld előtt is, ha a pánszláv, sulfurájnos és dákokormán érzelmű nemzeti főpapokkal szemben egy hazafias örmény püspökre hivatkozhatnék a

magyar kormány, ki a főrendiházban tartandó hazafias beszédeivel és magyar nemzeti magatartásával a haza- és fajszeretet megtestesülésének eltagadhatatlan és intő példájául szolgálna.

Helyesen jegyzi meg az a félhivatalos közlemény, melyet minap a „Budapesti Hirlap,“ ez a szabad szellemre nézve is elsőrangú, székes fővárosi politikai napif. évi 63 sz. hozott, hogy az 1868. évi Unió-törvényczikk 14-ik §-ának tényleges keresztülvitele az örmény katólikus egyház hiveire nézve magyar nemzeti szempontból is annyival kívánatosabbnak látszik, mivel hogy Erdély latin szertartású püspöke az örmény papok fölszentelésére jurisdictióval nem bírván, a ritus és liturgia különbözőségénél fogva az örmény egyház papjai Magyarországon nem, csakis külföldön nyerhetik el a papi ordinációt.

De ettől eltekintve a hazafias sajtó lelkes támogatását is megérdemli az örmény püspökség kérdése, annyival is inkább, mert az e hazában élő magyar örménység elmagyarodása és hazafisága lesz hivatva, a magyar liturgia behozatalának a legnagyobb impulzust megadni.

Hiszen a közel jövőben, az örmény hívők maguk fogják követelni, hogy a templomban a püspökük is magyarul imádkozzék Istenével; miért is ha már őseinek nyelvét a magyarral cserélte fel, azon senkinek sem volna szabad most csodálkoznia, ha egy átmeneti magyar-örmény püspökség létesítésével ez a keleti népfaj nem a tőle távolabb álló latint, hanem az ország és állam hivatalos nemzeti nyelvét: a magyart törekszik, mert bizonyára törekedni fog előbb-utóbb ritusának nyelvül is elnyerni.*)

A magyar törvényhozásnak 13 örmény tagja van, u. m. 4 főrend és 9 o. k., kik közül kettő a jelenlegi kormányban is tárczát vállalt.

*) Az általunk igen tisztelt irótársunknak, a magyar nyelvű liturgiára vonatkozó kombinációit a dolog természetéből kifolyólag csupán egyéni nézetnek tekinthetjük, a mely azonban az annak idején, a vallásügyi kormányhoz benyújtott emlékiratszerű kérvényben az örménység részéről elfoglalt elvi állásponttal határozott ellentétben állt.

A 13-as szám szent lett a haza minden hű fia s így minden örmény előtt is, a mióta az aradi vértanúk azt vérükkel a magyar szabadságharcz ragyogó számrendszerébe beiktatták: de éppen olyan szent lesz a hazai örménység előtt ez a másik 13 név is, mely ha nem is vérevel áldozott, mint azok a félistenei egy talán soha vissza nem térő dicső küzdelemnek, mindazonáltal az örménység közel 200-dos egyházszervezeti sérelmének a megörvoslásával örök időkre ott fog tündökölni egy huszszernyi kis nép elévülhetlen hálájának fényes glóriájában.

A Megváltó is tizenkét apostolával vetette meg alapját annak az egyetemes keresztény anyaszentegyháznak, melynek Magyarországon élő örm. szert. hiveit éppen a magyar országgyűlés van hivatva az őket törvény szerint is megillető örmény főpásztorral a millénium emlékére megörvendeztetni.

Ha létezik telepáthia vagyis távolérzés, akkor most a távolból is érezniök kell a magyar-örmény vezérfiaknak az összes hazai örménység feléjük irányított delejező tekintetét, mely tette szólit, mint a hogy érezniök fog kelleni majdan áldását is, mely nemes fáradozásukat kísérni soha meg nem szűnik.

Két és negyed század, vagyis a milléniumnak majdnem egynegyede tnnuskodik a mellett, hogy az örmény katolikus magyarok mindig megállották helyüket a hazafiság mezején.

Vajjon miért ne teljesitenék most kettőzött erővel az önmaguk iránti kötelességet is, a midőn egy hosszas és bizonytalan reménykedés sűrű ködén át már az elismerés sugarai kezdenek kicsillámlani.

De a meddig ezen, a magyar nemzet, napként égő szivéből kilövellő fénysugarak — a hazai nemzetiségek előtt intő páldául — vakítóan verődnének vissza az áldást osztva hitfeleihez térő örmény főpásztor püspöki gyűrűjéről: addig is emelt fővel és hazafias törekvésének teljes tudatában bizalommal tekinthet a hazai örménység az ország szive: Budapest felé.

Merza Gyula.



A bécsi örmény érsek jubileuma.

Folyóiratunk VII. évfolyamának deczemberi füzetében alkalmuk volt tisztelt olvasóinknak Ájdinián Arzénnek, a bécsi mechithárista-rend generalis abbásának, a Ferencz József-rend nagykeresztjével és szalagjával kitüntetett salaminai örmény érseknek igen sikerült arczképével és vázlatos életrajzával megismerkedni. Jelen sorainkban azon impozáns ünnepélyről szándékunk röviden megemlékezni, melyet a bécsi mechithárista atyák szeretett főapátjuk papságának 50 éves évfordulójára és fáradhatlan irodalmi működésének jubileumára mult év november 3-án rendeztek.

Az örmény nemzet, — mely habár épen azon napokban oly keserű és szomorú napokat élt, nem mulasztotta el ily alkalommal Ájdinián-hoz küldeni képviselőit, hogy azok (a nemzet nevében) élő szóval is kifejezést adjanak hálás köszönetüknek mindazon sok jóért, amit Ájdinián, érdekében eddig tett és tesz most is. A nemzet nagyszámú egyházi és világi küldöttjei között ott voltak Szamosújvárról: Bárány Lukács, örmény katolikus esperes-plebános; Szongott Kristóf, főgymn. tanár és lapunk szerkesztője; továbbá Florián János nagybirtokos, kik a magyar-örménységet képviselték.

Az ünnepély, mely az akkori szomorú napok miatt inkább csendes, családias jellegű volt vasárnapra esett; délelőtt a szerzet díszes templomában fényes istentisztelet tartatott, melyen többek között számos főpap, az alsó-ausztriai kormányzó és több birodalmi s udvari tanácsos... vett részt. Az örmény szertartásu lélekemelő zenés mise, melynek hangjegyekre való átírása az Ájdinián műve, másfél (1½) óránál tovább tartott. Mise után megnyitlak a diszterem ajtai; egyszerre csak örömhangok és tapsok üdvözlik a belépő ünnepelt érseket. Szerzettársai egyenkint járulnak elébe, hogy áldott jobbját a szeretet és hála csókjaival árasztják el. Ezután megkezdődnek az egymást sűrűn követő szebbnél-szebb alkalmi köszöntések. Egy díszes, fehér bőrkötésű könyv

átnyújtása után, melynek első boritékán Ájdinián művészies kivitelű, ezüstözött és émailrozott czímere volt látható, — az érsek egyik szerzettársa igen sikerült költeményét olvasta fel, ó-örmény nyelven; ezt latin, majd német és török köszöntő követte. A rövid török köszöntő után új-örmény nyelven üdvözölték Ájdiniánt, melynek ő egész életében legbuzgóbb művelője és ápolója volt, s melynek rendszeres grammatikája benne megteremtőjét hirdeti. A szünni nem akaró „Gjéczcze!“ („Éljen!“) kiáltásokat dr. Minászián Váhe, bécsi fiatal örmény orvos lelkes szavai szakították meg.

Rövid, de szivből jövő őszinte szavakban fejezte ki köszönetét az érsek; a többek között ezeket mondotta: „Szomorú időben vagyok kénytelen mosolylyal arczomon, megjelenni, midőn gyászolnunk és sirnunk kellene. . . . De ti akaratom ellenére alakítottatok bizottságokat, kaptatok buzdítást közeliektől és távoliaktól. Szerencsét kívántok 50 éves jubileumomon; köszönöm; de vajjon az én érdemem-e, hogy 50 évet érhettem el? Ti irodalmi működésnek mondjátok azt, amit én kötelességemnek tartottam; s valóban kötelessége is munkálkodni mindenkinek nemzeti irodalma javára, az irodalmi haladás, egy szabályos nyelv érdekében. Mindaz, amit tettem, elenyésző ahhoz képest, amit nem tettem; ti tetteimet nagynak tartjátok, tartsátok hát nagynak köszönetemet is, mely a ti jókívánataitokhoz képest semmi. Tolmácsoljátok őszinte köszönetemet távollevő testvéreitek előtt is: ezerszeresen viszonzom minden jó kívánságukat, s kérem a Magaságbelit, áraszsa mindnyájukra bő kegyelmének kincseit, mind ezen, mind a másvilágon!“ Sűrű taps és „Gjéczcze!“ követte az érsek e megható szavait.

De nemsokára néma csend uralkodik az egész termen végig, s előlépnek a magyar-örménység képviselői, hogy a nemzet e nagy fia előtt ők is kifejezhessék őszinte és szives üdvkívánataikat. Nem hagyhatjuk említetlenül szeretett esperes-plebánosunk, Bárány Lukács azon szívreható, mindenki figyelmét lekötő örmény nyelvű beszédét, melyből a bécsi mechitharisták lapja után e helyen is idézünk egy néhány szót, magyar

fordításban. „Szólok, nagyméltóságú érsek ur! Szamosújvár városa nevében; megemlékszem arról, hogy mennyi jót tett Ön a szamosújvári néppel. Nincs az itt; de eljöttünk mi megköszönni azt Önnek és az egész bécsi mechithárista-rendnek. Te (a rendhez) világosítottad fel nemzetünket, nevelted gyermekeinket, számukra könyveket irtál; nemzetünk nem felejté el e jót, s sohasem is fogja azt elfeledni. Szerencsétlen a mi nemzetünk, szegény a mi népünk, de bir egy tulajdonnal, s e tulajdona az, hogy hálával tud adózni mindazoknak, kik előhaladására közreműködnek. Ma sem lehet Örményhon házai előtt és utczáin elhaladni anélkül, hogy ne hallanók e nemzet vérvő ajkiról — sohajtásai és siránkozásai mellett — a hálaérzet ez örömhangjait is viszhangzani: Hála neked, Ájdinián!...“

Bárány Lukács e lelkes szavairól a „Hántesz Ámszoréa“ című bécsi örmény folyóirat a következőket írja: „Ily lelkes nemzetszeretet, egy kiveszettnek vélt örménység képviselőjének szavai nem hagyhatták közönnyel a jelenlevőket; mindenki sietett kezét szorítani a szónokkal, hogy a forró szavak, mintegy viszonzásául, ezáltal is kifejezhessék szívökben érzett hálaköszönetüket.“ Bárány Lukács beszéde után megkezdődött a különféle becsesebbnél-becsesebb ajándékok átnyújtása; többi között az újvidéki magyar-örmény hitközség részéről Duha Dávid, mechithárista atya és a nevezett hitközség misszionáriusa egy értékes gyűrűt adott át az érseknek.

Az ünnepély többi részleteiről tér szűke miatt csak igen röviden szólhatunk. Este 6 órakor fényes banquetet adtak az érsek tiszteletére, melyen 50-en vettek részt, kik közül megemlítjük Agliardi pápai nunciust és Kielmansegg alsó-ausztriai kormányzót (ott volt Szamosújvár mind három képviselője is). Az első pohárköszöntőt Agliardi mondotta olasz nyelven; a „tudós örmény pap“ életéért ürité poharát. Ájdinián válasza után Kielmansegg mondott toasztot; az osztrák császár és magyar király, s az ausztriai püspökök nevében. Még Belopotocky tábori püspök rokonszenves köszöntőjéről teszünk

emíltést. A banquette végével a ritka ünnepély is véget ért, s a jelenlevők kedves emlékekkel váltak meg a bécsi mechithárista atyák zárdájától: az örmény Múzsák Heli-kon-jától.

Mindenünnen számos üdvözlő levél és távirat köszöntötte a jubilált érseket. A 130 távirat közül hetet következő magyar-örmények küldöttek: a szamosújvári örm. kath. klérus, örmény nyelven, — Placsintár Dávid szamosújvári polgármester, dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, Görög Joachim gyergyószentmiklósi és Fáraó Simon csikszépvízi örm. kath. lelkészek, továbbá Govrik J. Gergely bécsi mechithárista atya és erzsébetvárosi örm. kath. segédlelkész, — német nyelven. A Budapestről Cselingárián Jakab, dr. Esztegár László, dr. Wolff G., Florián G. és Papp G. által küldött német nyelvű táviratot következő örmény szavak zárták be: „Gjéczeze pázmáhêrcshág Áppáhjár mjér!“ (Magyarul: „Éljen a mi hírneves abbásunk!“)

Voith Antal.



Millennáris ünnepélyek Szamosújvártt.

Az állami főgymnasium máj. 9-én tartotta millenniumi ünnepélyét a következő sorrendben: Reggel 9 órakor hálaadó istentisztelet a főtéri plebániái templomban; tíz órakor felvonulás a városi vigadó nagytermébe. Itt igazgató csinos beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt. Most a főgymnasiumi dalárda a „Hymnus“-t énekelte. Ezután Feczko János főgymn. tanár tartott egy igen szép alkalmi beszédet, mely után Máthé Gyula VI. oszt. tanuló, Balogh Zoltán „Ezer év“ című költeményét szavalta el. Ez után a főgymnasium dalárdája Huber Károly „Nemzeti zászló“-ját énekelte el. Erre Porde Gyula VI. oszt. tanuló ment fel az emelvényre és alkalmi beszédet mondott. Most Szecsák János V. oszt. tanuló szavalta el Földvály István „Szent-István“ című költeményét. Erre a „Szózat“ következett. Az igazgató záróbeszéde után a főgymn. dalárda a „Rákóczy induló“-t énekelte el — szépen.

Este a város ki volt világítva; világítás után a népkertben tűzijáték.

Május 10-én a város tartott millenniumi ünnepélyt. Reggel 6 órakor taraczlövések; erre az összes felekezetek templomaiban megkondultak a harangok, fél óráig hirdették a nagy örömet. 9 órakor segédletes nagymise. Sokan voltak az örmény kath. plebániái

templomban. A piacon a huszárság. Mise után diszközgyűlés, mit a polgármester következő érdekes beszéddel nyitott meg:

Midőn magyar hazánk ezredéves fennállásának ünnepét üli és mindenünnen az öröm viszhangjai hallatszanak, Szamosújvár város közönsége is hálát mond a Mindenhatónak, hogy e hazát annyi szenvedés, megtámadás, visszavonás daczára csodálatosképen megvédte, megtartotta és állami létének ezredik évét megérni engedte.

Lelkemben ily hálával, ily örömmel nyitom meg városunk mai közgyűlését, — és engedjék meg nekem, hogy eme emlékezetes napon a hálának és örömmel kifejezést adva, emlékezzem meg egyszersmind röviden hazánk multjáról.

Mielőtt a magyar nemzet őselei e hazába léptek, ez több fejedelem közt volt felosztva, kik miután nem voltak képesek államot alkotni, megalkotta azt a magyar nemzet és a pusztaszeri országgyűlésen Árpád fejedelem alatt rendezte közigazgatását és törvénykezését, míg Szt-István bölcs és vallásos királyunk uralkodása alatt a nemzet felvette a keresztény vallást és így biztosította jövőjét — és támaszfala lett a mívelt nyugotnak.

Fényes lapjai vannak a nemzet történelmének; Szt-István, Szt-László, Nagy-Lajos, Mátyás királyok, a nemzet kiemelkedő királyai, hirnevet szereztek a nemzetnek. Szt-István, mint a keresztény Magyarország alapítója; Szt-Lászlót a német rendek a császári koronával kinálták meg. Nagy-Lajos alatt a birodalom határát három tenger mosta és a pécsi egyetemnek híre volt. Első Mátyás neve pedig egész Európában tisztelt volt; Budán, Visegrádon fényes királyi paloták emelkedtek; a nagy király könyvtára, mely 40,000 kötetet számlált és évenként 30,000 aranyba került, fényesen igazolja a nagy királynak lelkesedését a tudomány iránt.

Igaz, voltak a nemzetnek szomorú napjai, szenvedései is. A tatárfutás IV. Béla alatt, a mohácsi vész II. Lajos alatt, mely majdnem gyógyíthatlan sebet ejtett a nemzet testén; mert a nemzet legjobbainak, a nemzet színejavának életébe, vagyonába került, a nemzet függetlenségének elvesztésébe és csak 322 év múlva: 1848-ban alakította át alkotmányát s ezért honvédek áldott emléke örökké élni fog! Továbbá 1849— 1868-ig a honfiaknak hazaszeretete, az alkotmányhoz való hív ragaszkodása és nagy áldozatkészsége védte meg kedves hazánkat, hogy alkotmányának élvezetében elérte fennállásának ezredik évét. Ezért méltó és igazságos, hogy az ország minden tagja hirdesse a nemzet ünnepét és állandó emlékek és alapítványok létesítésével hirdessék a második ezredék hajnalát. Szamosújvár város is ily örök alapítvánnyal ünnepli meg a haza ezredéves fennállását, midőn főgymnasiuma alapításához fejedelmi bőkezűséggel hozzájárult, hogy a főgymnasium örök időkre hirdesse, a 200 évvel ezelőtt betelepedett magyar-örmények háláját, kik, mint hazátlanok e hazában szerető hazát és a magyar nemzetben szerető testvért találtak: a haza minden jogainak birtokosává lettek.

Áldja meg a mindenható Isten e honnak összes lakosságát, az államalkotó magyar nemzetet, hogy békés egyetértésben, együttesen munkálják magyar hazánk jövőjét, Magyarország boldogságát.

Áldja meg a mindenható Isten apostoli királyunkat; legfelségesebb fejedelmünket, hogy e hazát szívjoságával, bölcseségével atyailag, az ország törvényei értelmében sokáig kormányozhassa és a magyar állam nagy, boldog és hatalmas legyen. „Éljen az ezredéves Magyarország!”

E beszéd Esztegar László indítványára egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iktattatott.

A közgyűlésről a népkertbe, a millennáris fákhöz mentünk. Tengernép követett. Itt a dalárda előbb a „Szózat”-ot énekelte el, azután előlézett lapunk szerkesztője és alkalmi beszédet mondott. A térszűke miatt beszédének csak végét közölhetjük: „... E föld, melyben apáink drága hamvai porladoznak, egyik részébe vannak ültetve a mi millennáris fáink. A növényélet kellékei: föld, víz, levegő, világosság és melegség; de e kellékek nélkül az ország sem állhat fenn. Millennáris fák! földet e hazafias város adott nektek. Magyar nemzet! hazát a Gondviselés adott neked. És a mi a víz a növényre nézve, az a vagyon, gazdagság az országra nézve. Ha nincs elegendő levegője a növénynek, nem tenyészik szépen; ha nincs elegendő hadserege, jól szervezett honvédsége, gyenge az ország. Ha nélküli a világosságot, szintelen a növény; ha a szellemi világosság, a műveltség, tudomány áldásaiban nem részesül az ország minden fia, nem bír az ország tartós étellel. Csak a melegben diszlik szépen a növény; csak akkor fejlődik, virágozik az ország, ha a hazafiak kebleit a hazaszeretet melege dagasztja.

Szeressük is e hazát, mely szintén szeret minket különbség nélkül; szeressük e hazát, mely az idén ünneplő születésének ezredik évét. Nem lenne igaz gyermeke a hazának, ki együtt ne örvendene a szülő anyával. Az édes anyának szamosújvári gyermekei ma ülik ezt az örömnepet; s éppen azért jöttünk ki ide az Isten szabad ege alá, hogy millennáris fák! a ti füleitek hallatára kérjük a Gondviselést, adjon édes hazánknak vagyont, elegendő haderőt, tegye a tudományt, műveltséget általánossá és gyujtsa meg a honfiak kebleiben a hazaszeretet melegét, nektek pedig millennáris fák! (földetek ugys van) adjon elegendő vizet, levegőt, világosságot és meleget, hogy növekedhessetek, gyarapodhassatok, hogy így a második ezredévben saját szemetekkel láthassátok a gazdag, erős, művelt és csak honfiaktól lakott nagy Magyarországot. Éljen az ünneplő haza és éljen az ezredéves Magyarország koronás apostoli királya!”

A „Hymnus” eléneklése után eloszlott a nagy közönség. Délben diszközében a vidgó nagytermében. Ebéd alatt felköszöntöt mondott Placsintár D. a királyi párra és az uralkodó családra, dr. Molnár Antal országgyűlési képv. a város közönségére, Esztegar László a jövő évezredre, Kovács Ákos az egyetértésre, Szongott

Kr. a magyar nemzetre. Délután a népkert „arenájá”-ban Dömötör János főgymn. tanár szép szerkezetű, hatásos beszédet mondott, sokan hallgatták; azután kezdetét vette a népünnepély: volt árboezra mászás (Kolbay Dezső V. oszt. gymn. tanuló nyerte el az első díjat), lepényevés, zsákbanfutás, számárverseny. Este a vígadó nagytermében hangverseny.

A helybeli gör. kath. tanítóképző intézetben (hol jelen volt a főgymn. tanári kara) a következő programmal tartották meg máj. 17-én a millennaris ünnepélyt: „A haza öröme” énekelte a képezde dalárdája; az igazgató megnyitó beszédet mondott, azután Vajda tanár alkalmi értekezést (honfoglalás) tartott. Erre Bude Konstant III. oszt. növendék Garay „Mátyás király Gömörben” című költeményét szavalta el magyarul. Most Gozman János II. oszt. tanuló Magyarország térképéhez ment és elmondott egy fejezetet a földrajzból magyarul, azután ugyanezen fejezetet folytatta románul. Előbb Ciocarla szavalta el Papiu igazgató egyik román költeményét, azután Câmpianu, Petőfi „Honfi dalát.” A „Szózat” elénekélése után Boros Vidor tanár záróbeszédet tartott. Végre az ünnepélyt az igazgató szavai fejezték be, ki a többek közt így nyilatkozott: A hallottakból meggyőződhetett a hallgatóság arról, hogy milyen szellem lengi át intézetünket; mi eddig is hazafias növendékeket neveltünk és ezután is arra fogunk törekedni, hogy növendékeink kebelében a hazaszeretet melegét ápoljuk.

A városi örmény kath. elemi fi- és leány népiskoláinak tanítótestülete máj. 19-én rendezett Magyarország ezredéves fennállása évfordulójának alkalmából ünnepélyt, melynek sorrendje következő:

Reggel 9 órakor hálaadó istentisztelet a főtéri örmény kath. székesegyházban. Millenniumi jelige, előadta az elemi iskolai vegyes kar, elnöki megnyitó: tartotta Bárány Lukács igazgató. Hymnus. „Ezer év” Incziditől, szavalta Ászlányi Endre IV. oszt. tanuló. „A magyar nemzet” énekelte az isk. vegyes kar. „A honfoglalás és a magyar nemzet ezeréves élete” felolvasta Esztegar Antal tanító. Ünnepi dal. Magyarország térképe előtt beszélt Murádin Terka VI. oszt. tanuló. „A tanulók fogadalma” szavalta Schilling Dezső IV. oszt. tan. Szózat. Bezáró beszéd, tartotta Bárány L. „Zengje keblünk” című dal fejezte be az ünnepélyt.

Sz. K.

Egy méltó főpap.

Márcz. 13-án történt, hogy Izzet bey, a szultán magántikára Á z á r i á n h o z, az örmény katolikusok patriarkájához ment, hogy vele egy levelet, mely az ő aláírásával több külföldi lapban megjelenjen, demantáltasson. Ez a dementi már előzetesen, a szultán palotájában lett fogalmazva s kiállítva és a következő nyílt valótlanságokat tartalmazza. 1) A zavargásokat csak is az örmények provocálták és a törökök semmit sem csináltak. 2) A császári kor-

mány megtette kötelességét. 3) A patriarkha aláírásával ellátott és a külföldön megjelent levelek apokrifek. 4) A patriarkha a legnagyobb elismerést és hálát érzi a szultán iránt a jótéteményekért, melyekkel őt és az örményeket elhalmozni meg nem szűnik.

Azárián erre a leghatározottabban kijelentette, hogy az ő dementije nem használna semmit, mert előző nyilatkozataival azonnal meghazudtolnák egyik vagy másik irányban. Hozzátette, hogy a szultán részéről bármily effajta kényszer a helyzetet súlyosbíthatná. Ő tehát az aláírást határozottan megtagadja. Két óra mulva Izzet bey ismét megjelent a patriarkha előtt és kijelentette, hogy a szultán ezen engedetlenség és hűtlenség miatt felháborodva, követeli, hogy hivataláról haladéék nélkül mondjon le. A patriarkha erre kijelenti, hogy lelki joghatóságát a pápától nyerte és azért csak is a pápa kötelezheti hivataláról való lemondására. Izzet bey erre előadta a szultán parancsát, hogy 24 óra alatt hagyja el Konstantinápolyt. Azárián erre ismét azt hangsúlyozta, hogy püspöki székhelyét a pápa rendelete nélkül elhagyni nem szabad. „Ha — úgymond — ő felsége száműz, ám tegye, én csak az erőszaknak fogok engedni.“

E szavakra Izzet bey dühösen ott hagyta a patriarkhát, ki azonnal M. Cambon francia nagykövet otalma alá helyezte magát, hozzá sietett, hogy közbenjárásért folyamodjék. M. Cambon azonnal a szultánhoz sietett s erélyes fellépésének sikerült a száműzetési rendelet visszavonását kieszközölni.

Azárián egy kath. főpásztorhoz méltóan cselekedett.

(„Magyar Állam.“)

Kisebb közlemények.

A bécsi örmény érseki jubileumhoz. A magyar örményeket Bárány Lukács, Szongott Kristóf és Florián János képviselték a fényes ünnepélyen, kik Bécsben, habár gondoskodtak a kedves mechthárista atyák kényelmes szállásról — az „Österreichischer Hof“ című diszes vendéglőben voltak szállva. A derék szerzett figyelme arról is gondoskodott, hogy „igen kedves vendégei“ a szamosújvári képviselők, kiket az ünnepélyre Szamosújvárra hozzájok intézett külön-külön meghívó által hívott fel maga az érsek, a ritka ünnepély egyetlen egy részretéről se maradjanak el. Ünnepély napján Bárány Lukács a zárdatemplom egyik mellékoltáránál közvetlenül az ünnepély kezdete előtt olvasó-misét mondott. A meghívottaknak a templomban kijelölt helyük volt. A rendezőség, szeretett esperes-plebánosunkat jobbról az első sorban, a pápai nuntius helye mellé tett második székre ültette. A szép templom zsufulva volt. A meghívottak csak a sekrestyén át juthattak kijelölt helyeikhez. Elkezdődött a segédletes mise. Ehhez hasonló lélekemelő, fönséges énekes örmény misét még nem hallottunk. A páratlan szép misének szerzője maga a jubilans érsek; az udvari énekkar éne-

kelt — örményül. Mise után a küldöttségek a diszterembe vonultak: az érseket üdvözölték. Szebbnél szebb üdvözetek, de senki sem beszélt oly hatásosan, mint Szamosújvár főesperes-plebánosa. Midőn érzéssel elmondott remek beszédében így szólott: Imádkozz Örményország nyugalmaért és kérd a kegyelmek Urát, hogy fordítsa jobbra szerencsétlen ázsiai testvéreink nyomorult sorsát...“ száz meg száz torokból jött, perczekig szünni nem akaró „gécze“-k rázkodtatták meg a terem levegőjét. Párját ritkító szép beszéde végeztével mindenki üdvözlétére sietett, voltak olyanok is elegenden, kik örömlükben karjait, vagy ruháját (reverenda) csókolták. Füleinkkel hallottuk nem egynek ajkairól e szavakat: „Boldog az a hitközség, melynek ilyen tudós derék plebánosa van.“ A Bécsben lakó többi örmények is megkülömböztettek minket. Azon ebéd alatt, mit Popovics Zádig adott a mi tiszteletünkre, ismerkedtünk meg ama híres angol tudóssal: Dillon Emillel, ki ezelőtt a karkowi egyetem nagynevű tanára volt. Dillon, ki az asztalnál lapunk szerkesztője mellett ült, épen a vérengzések idejében járt Örményországban, mint szem- és fültanú borzasztó dolgokat beszélt az örményországi tarthatatlan állapotokról. Dillon tud örményül, miért is közvetlenül érintkezhetett Armeniában a néppel is, s így tisztán, elfogultlanul látja a helyzetet. Midőn, mint a „Dejli Telegraf“ örményországi tudósítója, Örményország felé indult, megállott Konstantinápolyban és kért a külügyminisztertől útlevelet, de ez nemcsak útlevelet nem szolgáltatta neki, sőt igyekezett szándékáról lebeszélni. „Sok veszélyrel jár az utazás — így szólott a külügyminiszter, — Örményországban, még meg is ölhetik.“ — „Majd megvédelmez engemet az angol kormány. Meg is védelmezte. A nép bizalommal fordult hozzája, elbeszélte neki ügyét-baját. Látta a szászuni vizsgálat lefolyását is. Ma alig van egész Európában valaki, ki jobban ismerne az örmény állapotokat, mint Dillon; ő, e kérdésben a leg-hitelesebb, leg-tájékozottabb, legmegbízhatóbb forrás. — Kerestései bécsi örmény is adott ebédet a mi tiszteletünkre. — Ezen ünnepélyek folyama alatt ismerkedtünk meg egy jelentékeny örmény doctornő kisasszonnyal, ki örmény fejedelmi családból veszi eredetét. Több kiváló külföldi örmény vett részt ezen ünnepélyekből. Ünnepély után a derék atyák megmutatták nekünk nagy nyomdájukat, melyben 26—30 gép állandóan dolgozik, a könyvtárt, melyben különösen becsek az európai nyelveken írott, de örmény tárgyú művek, — a museumot és a páratlan örmény éremtárt. A szerzet sok érdemes tagjával ismerkedtünk meg, kik közül különös említést érdemelnek Kálemkerián Krikorisz, Menevesián és Dádián atyák, kik közül az utobbi mintegy 20 nyelvet beszél. Előzékeny figyelmet tanusítottak irántunk kedves honfitársaink: a szamosújvári születésű Duha Dávid és Turcsa Mihály atyák. A maradandó élénk benyomás, mit magunkkal hoztunk, hatása alatt irtuk e rövid sorokat is, miket a tér szűke miatt csak most adhatunk közre.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
